

NAŠI ŽAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo enkrat na mesec. — Naročnina za celo leto K 8—, polletno K 1-50, posamezne številke 30 h.
Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naših Zapiskov“ v Ljubljani.

Leto V.

Ljubljana, meseca novembra 1907.

Št. 11.

Avstrijsko-ogrška pogodba in Slovenci.

Avstrijsko-ogrška monarhija je na zunaj ena država, na znotraj sta to dve državi, ki ju je ustvaril dualizem leta 1867. V Avstriji naj odločujejo Nemci, na Ogrskem Madjari: v obeh polovicah pa veleposestniki in veleindustrijalci. To je karakterizacija dualizma v političnem, narodnem in gospodarskem oziru.

Na vsakih deset let se obnavlja pogodba med obema državnima polovicama. V kakih razmerah in pod kakšnimi pogoji se sklepa sedanja avstrijsko-ogrška pogodba?

V Avstriji je uvedena splošna in enaka volilna pravica, v kateri so izginile kurije, da so sedaj zastopani vsi narodi in vsi sloji. In kakšen je drugi kompaciscent? Na Ogrskem obstoja parlament privilegijev, kjer peščica Madjarov odloča nad večino Nemadjarov, kjer kapitalistični sloji nadvladujejo ogromno množico produktivnih stanov. Med 19.2 miliona ogrskega prebivalstva je Madjarov 8.6 miliona, torej niti polovica, vendar imajo oni izključno oblast nad vsemi drugimi narodi slovanskega, germanskega in romanskega pokoljenja, ki jim odrekajo čisto navadne človeške in tem bolj seveda državljske pravice. Nasilnosti, ki jih počenjajo „viteški“ Madjari nad Slovaki, Rusini, Hrvati, Srbi, Slovenci, Rumuni, Nemci so evropski škandal, ki izzivlja na odpor ves kulturni svet, kar ga ima še smisel za pravico in poštenje.

Med 4 milioni moških ogrskih državljanov ima državnozborsko volilno pravico okrog 1 miliona prebivalcev. Od onih 3 milionov, ki nimajo volilne pravice, je nad 2 miliona delavcev.

S takim kompaciscentom sklenjene pogodbe ne moremo sprejemati, ker si nista pogajajoča se dela enaka: ogrski parlament ni resnični izraz ogrskega prebivalstva.

Ako bi bili meščanski poslanci avstrijskega državnega zbora pravi zagovorniki narodnosti, za kakršne se izdajajo, potem ne bi mogli biti za pogodbo, ki je sklenjena z vlado, zatirajočo na brutalni način nemadjarske narodnosti, njih rojake. Dualizem, ki je zlasti slovanske narode razcepil na dvoje, da bi jih tem lažje raznarodil, ne pade drugače, nego z volilno reformo, ki dovede

na površje nemadbarske narodnosti in delavstvo. V dosego volilne reforme na Ogrskem je pa treba, da izpodmaknemo tla sedanji vladi, ki se opira na kurialni parlament. To dosežemo, če odklanjamo vsako pogodbo z njo.

A ne le politični in narodni, marveč tudi gospodarski in socialni vzroki nam nalagajo dolžnost, da zavračamo nagodbo.

Skupni stroški se krijejo s carino in, kar še ostane, s kvoto. Avstrija ima večji uvoz iz tujine nego Ogrsko, dobi tudi več carine, ki je obema državama skupna, a ker se s skupno carino krijejo skupni stroški, sledi iz tega, da že tu Avstrija več plača nego Ogrsko.

Kvota bi morala biti razdeljena po številu prebivalstva. Prvotno razmerje 70 : 30 se je izpremenilo na 68·6 : 31·4 (leta 1872. po razpustu vojaške krajine, ki je pripadla Ogrski in za katero plačuje 2% k skupnim stroškom), potem na 65·6 : 34·4 (leta 1899.) in letos na 63·6 : 36·4, torej za 2%. Toda, kar dajejo Ogrji na eni strani, to jemljejo na drugi nazaj. Ko se je leta 1899. zvišala ogrska kvota za 3%, se je sklenilo, da se užitninski davki od sladkorja, piva in petroleja, izdelanega v Avstriji in prodanega na Ogrsko, oddajajo Ogrski in ne Avstriji, kakor je bilo to poprej. S tem je zvišanje kvote že naprej paralizovano. Kaj pomenja sedanje zvišanje za 2%, spoznamo še le, ako upoštevamo carinske dohodke, ki jih plačuje Avstrija za pokritje skupnih stroškov. Leta 1907. plača Avstrija iz carine za 10·5 milijonov več nego 1906. Če primerjamo, koliko prispevata obe državi leta 1907. za pokritje skupnih stroškov po stari kvoti in carini, vidimo, da plača Avstrija nad 75%, a Ogrsko niti ne celih 25%, po novi kvoti je razmerje 73% : 27%! Dobiček iz zvišanja nove kvote znaša okroglo 4·7 milijona kron, kar se pa paralizuje z drugimi koristmi, ki jih je dobilo Ogrsko. Že pri prvi nagodbi leta 1867. je napravilo Ogrsko dobro kupčijo z državnim dolgom. Prevezli so za obrestovanje neizpremenljiv prispevek letnih 58·4 milijona in za amortizacijo letnih 2·3 milijona K. Avstrija je pridno zanje plačevala. Med obema državama je bil doslej pravni spor, kolik del skupnega državnega dolga mora plačati Ogrsko, da mu ne bo treba prispevati za obrestovanje. Avstrija je zahtevala, da plača Ogrsko 1389 milijonov kron. Po sedanji pogodbi se pa Avstrija zadovoljuje s 1348·9 milijoni K, daruje torej Ogrskemu 40·1 milijona K, kar daje letnih obresti 1·6 milijona K. Poleg tega so ogrski državni papirji prosti v Avstriji rentnega davka.

V socialnem oziru je avstrijsko-ogrsko nagodba dete svojih očetov: prirojena je tako, kakor zahtevajo interesi agrarcev in industrijalcev. Dobili smo n. pr. pač svobodo, da samostojno odločamo o užitninskih davkih; toda to je voda na mlin veleposestnikom in velikim tovarnarjem tostranske in onostranske polovice. Tako je tudi z drugimi določbami, ki služijo velikim fabrikantom, trgovcem in posestnikom, skratka: kapitalizmu.

Nas Slovence zanima v novi pogodbi še posebej točka o graditvi Belokranjske železnice. Toda te točke ni narekovala ljubezen do nas, marveč strah pred reško resolucijo in vojaški oziri. Zato moramo kljub temu odklanjati avstrijsko-ogrsko

pogodbo iz političnih, narodnih, gospodarskih in socialnih vzrokov. Komur je do tega, da razbijemo dualizem z vsemi njegovimi slabimi posledicami, komur ni častihlepje in strankarska korist nagib političnega delovanja, ta mora biti proti pogodbi.

In če ne nagodbe — kaj pozitivnega hočemo namesto nje?

Na Ogrskem odločuje Košutova neodvisna stranka, ki se od leta 1867. bojuje proti dualizmu za politično in gospodarsko samostojnost Ogrske. Pomagajmo ogrski neodvisni stranki do neodvisnosti: čim dalje se pogajamo z njo, tem dražje bomo plačevali v političnem in gospodarskem oziru svojo pogodbo. Ne odklanjamo politične in gospodarske zveze z Ogrsko za vedno, brezobzirno jo pa moramo zavračati v tej obliki toliko časa, dokler ne pade dualizem.

Ogrsko je agrarna država, 71 % vsega prebivalstva se peča s poljedelstvom, glavni uvoz je v Avstrijo; Avstrija nasproti temu zaklada Ogrsko z industrialnimi izdelki. Gospodarsko in politično ločitev zahteva mlada ogrska industrija, da se razvije in okrepi, ogrski magnati, ki odločujejo pri industrijskih in trgovskih podjetjih, ter šovinistična madjarska inteligencija, ker se iz nje rekrutira birokracija. Ko pa pridejo z volilno reformo nemadjarske narodnosti in delavstvo do veljave, se položaj hipoma izpremeni. Nemadjarske narodnosti ne morejo biti za politično ločitev od Avstrije, ker so na ta način popolnoma odtrgane od svojih rojakov v Avstriji in odločene za najnasilnejšo madjarizacijo; delavstvo ne more biti za gospodarsko ločitev, ker bi mu vsled carin podraževala življenje.

Zaključujemo: Nastopamo kot neizprosni nasprotniki avstrijsko-ogrskje pogodbe, ker se ž njo zapečati za daljših deset let dualizem z vsemi škodljivimi posledicami na narodnem, socialnem, političnem in gospodarskem polju; nasprotno smo za politično in gospodarsko ločitev od Ogrske, toda samo začasno, da vržemo sedanji sistem. Začasna politična in gospodarska ločitev nam je le sredstvo, ne namen, le pripomoček, ne cilj, le taktika, ne načelo. Z Ogrsko se razhajamo, da se zopet najdemo kot politična in gospodarska enota, kot zvezna država avtonomnih narodov z demokratično ustavo in upravo.

Domoljubje in domoljubje.

(Poročal Fr. Modráček na svetovnem kongresu Svobodne Misli v Pragi.)

Prvi dan našega shoda se je pripetil dogodek, ki je v obžalovanja vrednem nasprotju s krasno mednarodno slogo tega kongresa. V mislih imam nesrečen spopad med Čehi in Nemci v Prahaticah. Mi ostajamo pri takih prilikah hladni, kajti poznamo nagibe in ljudi, ki dajejo povod; poznamo pa tudi nrvnost žurnalistike, ki iz mladih ljudi, igrajočih pri takih prilikah glavno ulogo, dela narodne mučenike in jih tako vzpodbuja k nasiljem, ne da bi jih poučevala, da so na svetu koristnejša opravila nego je pretepanje z drugim narodom.

Morebiti niso nikjer narodni boji večja neumnost nego pri nas v Avstriji. Glavni avstro-ogrski narodi: Nemci, Čehi in Madjari so pravzaprav narodopisno pomešani. Mnogo Nemcev je češke krvi, mnogo Čehov nemške, a o Madjarih je vendar splošno znano, da so že davno izgubili svoje prvotne lastnosti azijskega plemena, ker so se pomešali s Slovani in z Romani. Na primer: Med češkimi poslanci v državnem zboru je dobra četrtina imen nemškega in med nemškimi poslanci iz Češkega, Moravskega, Šlezije in z Dunaja je skoro ena petina slovanskega pokoljenja. In čisto vsakdanji pojav je, da imajo pri spopadih obeh narodov v parlamentu ali v javnosti češki voditelji nemška imena in nemški čisto češka. Po našem mnenju bi jih morala ta narodopisna narodnost zblíževati, dočim divja med njimi nasprotstvo na življenje in smrt.

Ti boji pa niso nespametnost, marveč tudi zelo škodljivi, ker izpodkopavajo gospodarsko življenje, ustavno življenje v državi in deželah ter škodujejo vsem narodom, ne izvzemši zmagovalca, v kulturnem in političnem oziru. Kar morebiti ohranijo nekateri narodi s tem, da bijejo krut boj za vsako dete in za vsako dušo pri vpisovanju v ljudske šole in pri štetju prebivalstva za deset let, to izgube v enem letu z izseljevanjem v Ameriko; kajti tu ne nahaja prebivalstvo primerne zasluga. In dočim se bojujemo za narodne barve: rdeče-belo, modro-belo, modro-rumeno itd., slavi zmagoslavje v celi državi in v šolah črna barva. Od teh prask, ki jih povzročuje fanatizem, imenovan *narodni šovinizem*, ima resničen dobiček ena stranka — klerikalizem.

Dovolite, da kar najkrajše označim *narodni šovinizem*. Kakor je klerikalizem narobe-verstvo, tako je narodni šovinizem narobe-domoljubje. Šovinista označuje to, da čisto nič nima pravega in npravnega smisla za druge narodnosti. Šovinst smatra svoj narod za izvoljeni, druge za manjvredne, za divjake ali vsaj za glavne sovražnike, s katerimi se mora na vsak način neprenehoma bojevati. V tem šovinizmu tiči t. zv. narodna politika gospodujočih slojev pri evropskih narodih in vladah. Med šovinstom iz ljudstva in med šovinstom na prestolu je samo ta razloček, da grozi članom drugih narodnosti eden s palico, drugi s topovi.

Tega šovinizma ni rodila moderna doba. Poznamo ga iz davne zgodovine. Židje, Grki, Rimljani so se tudi smatrali za izvoljene narode in so si domišljali o drugih, da so jih bogovi ustvarili za to, da more izvoljeni narod hoditi kam ropat in zasužnjevat. Prvotni cilj te vrste domoljubja je bilo ropanje in suženjstvo. V kolikor so ta cilj moderni gospodujoči sloji oblažili — o tem nam pripovedujejo Kitajsko, Indija, Afrika in zloglasne pravde Petersove v Nemčiji.

Narodni šovinizem ni nasilen samo proti tujim narodom in plemenom, on je nasilen tudi proti lastnemu narodu. Prvo domoljubno dejanje buržoazije, ko je dobila vlado v državi, je bilo to, da je bila zoper državno enakopravnost delavstva, t. j. večine naroda. In ako pravi oficialni ruski list, moskovske „Vedomosti“, da je med 150 milioni ruskega prebivalstva okrog enega miliona nezadovoljnežev in da bi, če bi se celi ta milion postreljal, ostalo še vedno 149

milionov, kar baje popolnoma zadošča za prospevanje in velikost domovine — evo vam daljše slike o domoljubju gospodujočih slojev! Divjaštvo na zunaj, divjaštvo na znotraj, to je domoljubna politika šovinizma!

Zato se ne čudimo, da je šovinizem, kjerkoli se pokaže, povsod zmožen največjih zločinov proti pravici, omiki in človekoljubju. Zato se ne čudimo, da se ne pomišlja na skupnem državnem ozemlju dekretirati proti drugim narodnostim izjemnih in ekspropriacijskih zakonov, kakor na Ogrskem in Pruskem, da se ne sramuje inscenirati bojev proti šolstvu drugih narodnosti in odvzemati otrok proletarskim, gospodarsko odvisnim staršem, da jih potujči. Ta grda dejanja izvirajo iz njegove prirojenosti in tradicije.

Pri gospodujočih narodih so nastale teorije, ki skušajo narodnostno nasilje utemeljiti nekako znanstveno in kulturno. Eni pravijo, da je kulturna dolžnost vsakega omikanega naroda, da si podvrže in potujči zaostal narod, ki ne kaže civilizatoričnih teženj. Ta teorija se je propovedovala še pred 40 leti tudi proti Čehom, ki imamo danes izmed avstrijskih narodov najmanjši odstotek analfabetov. To kaže zadostno sociološko vrednost te teorije. Drugi nacionalistični nauk smatra male narode za balast splošnega napredka človeštva. Čim prej jih bo konec, tem bolje, ker so podobni trgovskim podjetjem z nezadostnim kapitalom.

Ne spuščam se v zapeljivo vprašanje, ali je ravno na korist omiki, da je na zemlji, kakor cenijo učenjaki, polčetr tisoč raznih jezikov. Samo mimogrede izražam svoje mnenje, da smatram za korist malih narodov, da bi ne glede na ohranitev svojega lastnega narečja vzprejeli rajši književni jezik večje sosedne narodnosti, ki jim je jezikovno blizu. V mislih imam n. pr. Čehe in Slovake, Slovence, Hrvate in Srbe itd. Odločno je pa treba zavračati vsako nasilno potujčevanje, zlasti od naroda, ki je zgodovinsko in jezikovno popolnoma različen. Tako potujčevanje ni nikdar kulturni proces, ker uničuje prirojene pogoje za razvoj naroda. Kakor izkušnja kaže, postane najmanjši narod kulturni s svojim lastnim jezikom mnogo prej nego se ga posreči potujčiti. In ako ga kaj ovira v napredku, potem je temu pravzaprav vedno krivo nasilje gospodujočega naroda in nikoli njegovo malo število.

Ako ne moremo odobravati takih potujčevalnih teženj s sociološkega stališča, tem manj z nravnega in s pravnega stališča. Ali si moremo misliti večjo škodo v državljanskem in pravnem življenju človeštva, nego bi bila ta, ako bi znanost in nravnost dali sankcijo nasilju proti malim narodom? Vprašamo: Kdaj in kje bi se nehalo to nasilje?

Ako uvaja pruska vlada proti Poljakom in ogrska proti Slovacom, Rumunom itd. vsled t. zv. državnih interesov izjemno zakonodajstvo, kar se tako čudno podaja v dvajsetem stoletju, vprašam: Proti komu to uvaja? Proti jeziku, proti kakšni narodni posebnosti? Ne! To uvaja proti ljudem. Proti državljanom, ki se v ničemur drugem niso pregrešili razven, da so se rodili iz matere, govoreče drug jezik nego ga govori državna birokracija. S tem se grdo ruši splošno

pravno stanje. In načela demokracije ter človekoljubja nalagajo svobodomislecem brez razlike narodnosti dolžnost, da protestujejo proti temu rušenju prava.

V komisiji, kjer smo se posvetovali o stiliziranju resolucije k točki „Domoljubje in Svobodna Misel“, so bili nekateri člani komisije mnenja, da se Svobodna Misel sploh ne ujema z domoljubjem in da bi se moralo vsled tega v resoluciji izrečno zavreči domoljubje. Nisem tega mnenja.

Kaj je domoljubje?

V čistem pomenu besede je domoljubje ljubezen do naroda. In ako spoštujemo iz npravnega interesa ljubezen do rodbine kako bi smeli zavračati ljubezen do širje rodbine, ki jo imenujemo narod? Če pa ljubim svojo rodbino, ne sledi seveda iz tega, da moram sovražiti druge rodbine, In ako ljubim svoj narod, ne pomenja to, da moram biti hud sovražnik drugih narodov in druge domovine.

Tu je glavni razloček med našim domoljubjem in šovinizmom. Ne resnično domoljubje, ki dela za svoj narod, ne da bi škodovalo pravicam drugih narodov, marveč šovinistično domoljubje, domoljubje gospodujočih slojev se ne da spajati z načeli Svobodne Misli, torej ono domoljubje, ki vedoma dela nasilje drugim narodom, ki jim na skupnem državnem ozemlju odreka državljansko enakopravnost, ropa otroke in stavi svoje narodne ideale na baterijah topov in osteh bajonetov.

Te vrste domoljubje Svobodna Misel odločno zavrača in obsoja, za to pa priznava ono, ki ga je s tako krasnimi besedami izrazil naš pesnik Kollár:

„Zakliččeš-li Slovan, naj se ti odzove človek!“

Ako pomenja narodni šovinizem vedne nemire in praske med narodi, ako spravlja v nevarnost svetovni mir z vednimi vojnimi grožnjami, pomenja nasproti temu Svobodna Misel mirno skupno življenje med narodi na podlagi samouprave in svobode ter zagotovitev mednarodnega miru. Izrekam zahtevo „mednarodnega miru“ popolnoma si svest njene važnosti. Izrekam jo ne le proti osvojevalnim načrtom velesil evropskih, marveč tudi proti domišljijam onih narodov, ki se zanašajo na posredovanje tujih velesil, na vojne katastrofe, da jim prineso svobodo, ki čakajo, da prilete k njim spasonosni angelji od nekod iz Berlina, Pariza, Rima ali Petrograda. Časi, ko so Napoleoni in Bismarcki revidovali narodnostni zemljevid Evrope, so minili. Minili so, ne zato, ker imamo v Evropi oboroženo ravnotežje in v Haagu mirovno konferenco, marveč zato, ker je v vseh kulturnih državah močno socialistično gibanje, ki je proti vojniam, in njemu se pridružuje v zadnjih letih Svobodna Misel s pristaši iz vseh slojev in strank. In dobro je tako, da so ti časi minili. Vojne ne prinašajo zatiranim narodnostim svobode. V vojnih katastrofah ne zmaguje narodnostno načelo, marveč pravo močnejšega, ki poraja novo nasilje, novo zatiranje, nov nemir. Narodi, ki hrepene po svobodi, ki si morajo s trdom pridobivati svoje pravice, se morejo z veliko večjim zaupanjem ozirati na prodiranje demokracije in človekoljubja v

vseh evropskih državah nego pa na tuje vladarje in vojne. Svoboda in verska strpnost tudi ni delo tridesetletne vojne, marveč razvoja vede in človečnosti. In napredek omike ter razširjanje idej, ki jih propagirajo svobodomiselnici in socializem, povzročita prej nego si morebiti mislimo, da postanejo tudi narodnostne predprave in izjemni zakoni proti narodom pojav nelepe preteklosti. Čim bolj bodo zatirane narodnosti same pomagale pri tem napredku, čim prej se namreč rešijo svojih lastnih domačih zatiralcev duha, tem prej se osvobode tujih zatiralcev svojega jezika in narodnosti.

Češki svobodomiselnici si ne želimo ničesar bolj toplo nego to, da bi vzvišene težnje tega kongresa po mednarodnem pobratimstvu našle pri drugih narodih toliko odziva kakor pri nas, da se moremo nemoteno z drugimi narodi vred posvetiti boju proti največjemu sovražniku vseh narodov: boju proti nevednosti in socialnemu zatiranju.

(„Akademie“ 1908, štev. 12.)

Državnozborna večina in boj za šolo.

Prvi avstrijski parlament, izvoljen na podlagi splošne in enake volilne pravice, ni prinesel klerikalizmu tiste večine, ki jo je pričakoval. Toda star pregovor pravi, da vsaka pot vodi v Rim. Česar klerikalci niso dosegli naravnost, to se jim je posrečilo po ovinkih. V zavesti, da jim je industrialno delavstvo, organizovano v socialni demokraciji, glavni nasprotnik zato, ker je načelen nasprotnik, so začeli klicati v boj zoper njega liberalne zastopnike. Liberalizem je prišel v novo zbornico razbit in razkosan, izgubil je veliko na svoji moči; zato mu je v njegovi kratkovidnosti dobro došla ponudba klerikalizma, da mu za trenutek pomore prikriti poraz.

Prvi početki klerikalno-liberalne zveze so se pojavljali že pri dopolnilnih volitvah, pri katerih je bilo mnogo liberalnih poslancev izvoljenih edino le s pomočjo klerikalcev. Usluga je seveda zahtevala protiuslugo. Tako se je zgodilo, da je postal predsednik državne zbornice klerikalec, dasi je večina poslancev neklerikalna. Čim dalje bolj se je porajala klerikalno-liberalna večina, dokler se ni izkristalizirala v novi vladi.

Nova vlada obsega najrazličnejše življe. V njej so zastopani češki in nemški agrarci (ministra Peschka in Prašek), češki in nemški liberalci (ministra Fiedler in Marchet), nemški nacionalci (minister Derschatta), Poljaki (minister Abrahamowicz) in krščanski socialisti (Ebenhoch in Geßmann). Ta vlada nima enotnega političnega značaja, marveč je osebna zveza posameznikov, ki so si ali bi si vsaj morali biti po svojem političnem programu diametralno nasprotni. To pa ni čisto nič novega pri nas v Avstriji. Odkar je dogospodaril nemški liberalizem 70ih let, ki je predstavljal enotno politično, gospodarsko in kulturno smer, nismo še imeli vlade, ki ne bi bila zmes raznih politično si nasprotnih življev. Narode se je izigravalo drugega proti drugemu, a tretji, ki se

je smejal pri tem, je bil doslej še vedno klerikalizem. Kakor je bilo doslej, tako je tudi pri tej najnovejši vladni zvezi: Dejansko vlado imajo v rokah klerikalci, liberalni ministri se skrivajo v kot in prikimavajo.

Klerikalizem, pod novo firmo krščanskega socializma, je dosegel, po čemer je hrepenel: s pomočjo liberalnega meščanstva, nemškega in slovanskega, je prišel do vlade. Takoj se je zglasil, da je tu; dunajski župan dr. Lueger je namreč na katoliškem shodu, ki se je vršil pred kratkim na Dunaju, napovedal osvojitve vseučilišč.

In sedaj je zašumelo med liberalnim meščanstvom, zaveznikom klerikalcev! Glavo vzdiga gad, ki ga rede sami na svojih prsih. Verjamemo, da se bo to liberalno meščanstvo upiralo poklerikaljenju visokih šol, a tudi povemo takoj, zakaj. Na višjih šolah ima ono svojo oporo, tam so nastavljeni njih ljudje. V njih lastnem, gmotnem in političnem interesu je, da se brigajo za svojce. Današnji liberalizem avstrijskih poprečnih politikov je vulgaren, površen, medel in plašljiv. Nima ciljev, vidi samo osebe. Dosedanje izkušnje nas uče, da mu ne moremo zaupati. Za višje šolstvo se morebiti nekoliko razburja, ker ima direkten interes na tem, dočim prepušča srednje in zlasti ljudsko šolstvo svoji usodi. In tukaj je koren in začetek zla!

Višje šole so le za manjšino izvoljencev, srednje in ljudske šole, zlasti ljudske šole pa so temelj vsej omiki. Nižji sloji v svoji ogromni množini nimajo druge omike nego ljudskošolsko, a v srednjih šolah se vzgajajo učitelji ljudstva. Tu je treba najprej nastaviti sekiro in začeti podirati, kar je gnilega in trohnivega. Odtod je treba zidati dalje. Boj za svobodno šolo, v prvi vrsti ljudsko in srednjo, je najprej potreben, ker se s tem daje temelj vsemu nadaljnjemu delu. Ni mogoče, da bi v svobodni ljudski in srednji šoli vzgojeno prebivalstvo dalo svoje odobrenje poklerikaljenju visokih šol. Nasprotno pa imamo žalostne vzglede, kako akademično izobraženi sloji, prihajajoči iz visokih šol, kjer je še vedno največ svobode, v javnem in zasebnem življenju podpirajo klerikalizem s svojo neodločnostjo in komodnostjo, s svojo dobičkaželjnostjo in častilakomnostjo, kako izdajajo srednje in ljudsko šolstvo v oblast njegovemu protikulturnemu stremljenju. Dokaz temu je tudi sedanja državnozborna večina.

Izkušnje nas uče, da sedanji vulgarni liberalizem, najsi bo nemški ali slovanski, ni noben porok za to, da se šolstvo ne poklerikalni. Vsak dan jasneje kaže, da brani kvečjemu svoje interese, da pa postane hladen in strahopeten v tistem trenutku, ko se njega direktno ne tiče. Ni to nobeno pretiravanje ali nezasluženo poviševanje, ako trdimo, da boj za svobodno šolo bojuje poleg nekaterih častnih izjem iz vrst liberalnega meščanstva glavno delavstvo.

Ta boj za svobodno šolo, v prvi vrsti za ljudsko in srednjo, kjer sploh še ni nobene svobode, pa ne velja samo cerkvi, marveč tudi državi. Pri nas, kjer prebiva v eni državi toliko različnih narodov, ki so si glede svojega kulturnega in gospodarskega stališča zelo neenaki, se ne more uravnavati šolstva po enem kopitu. Dosedanji državni centralizem, ki je germanizatoričen, tlači vse nenemške narode, ne dovoljujoč jim svobodnega razvoja. Nenemški narodi se morajo bo-

jevati skoro za vsako ljudsko šolo, kaj še le za srednjo ali celo visoko šolo. Slovenci n. pr. nimamo dovolj ljudskih šol, da morajo otroci pohajati v nemške in laške šole; slovenske srednje šole pa sploh nobene nimamo! Šolstvo, ki je glavni pogoj za kulturno in gospodarsko prospevanje vsakega naroda, je postalo pri nas predmet najgršega političnega barantanja in mešetarjenja. Na nedolžnih otrokih, ki niso zakrivili drugega nego to, da govoré jezik svoje matere, se upri-zarjajo najnesramnejša telesna in duševna nasilja. Kakor je vpliv cerkve na šolsvo škodljiv v umskem in moralnem oziru, ker pači resnico, povzročuje laž in hinavščino, neznačajnost, tako zopet državni centralizem škoduje vsem nemškimi narodom, ker zatira, mori in duši njih jezik in njih narodni čut ter s tem ubija v njih naravne pogoje napredka. Zato se šolstvo ne sme vzeti samo cerkvi, marveč tudi državi: šola se daj v roke *narodu*, ki naj na podlagi svojega narodnega značaja svobodno zida veličastno stavbo kulture in humanitete!

Pregled.

Politika.

Slovenci se ves čas ustavnega življenja potegujemo za slovensko šolstvo. Položaj je tak, da ponekod (po Koroškem in Primorskem) nimamo niti ljudskih šol, srednjih šol pa sploh ne. Edina koncesija v srednjem šolstvu je doslej utrakvizacija v nekaterih nižjih gimnazijah, to se pravi: nemško-slovenski pouk; v višji gimnaziji in realki je povsod izključno nemški učni jezik.

V najnovejšem času namerava vlada uvesti tudi na višjih gimnazijah nemško-slovenski pouk, in sicer za sedaj na Kranjskem. Obenem se ustanovi v Ljubljani nemška višja gimnazija. Slovenska ljudska stranka razglašá to za veliko pridobitev, za katero gre zasluga samo nji; narodno-napredna stranka pobija to uredbo glavno z ozirom na ustanovitev nemške gimnazije v Ljubljani.

Šolska politika je pri meščanskih strankah načelno napačna. Šolstvo je kulturna uredba in ne bi smelo biti sredstvo kupčije v strankarske, politične namene. Vzgoja in pouk, s čimer človek še-le postaja človek, ne bi smela biti eksperiment za sebične svrhe narodnega šovinizma. Pedagoška načela in gospodarske potrebe so edino odločilno merilo pri presojanju šolstva, vsi drugi oziri so škodljivi ali celo sramotni in obsojanja vredni.

Moderna pedagogika zahteva narodno šolstvo ne le po jeziku, ampak tudi po duhu, po zunanji in notranji uredbi. O svojem šolstvu naj odločajo šolniki in prebivalci za vsak narod avtonomno.

S tega stališča zahtevamo izključno slovensko šolstvo. Vsi razlogi, ki naj zagovarjajo utrakvizem, nemško-slovenski pouk, so nepedagoški in prihajajo iz političnih nagibov. Pouk nemščine, v kolikor je je treba za praktično življenje, ne sme vplivati na notranji ustroj šolstva. Vsak predmet se mora poučevati zaradi

predmeta samega in ne sme biti sredstvo v dosego drugega namena. Za slovensko ljudstvo zahtevamo slovenskega uradovanja pri vseh uradih; znanje nemščine nam mora biti le sredstvo, da si razširjamo svoje duševno obzorje. Dajmo svoji mladini solidno strokovno znanje, izbistriamo ji um, kar največ mogoče, vcepimo ji ljubezen in spoštovanje do dela — potem se nam ni bati zanjo: življenska praksa ji da tudi prilike, da se izpopolni jezikovno. Snov si sama najde primerno obliko. Doslej vzgajamo filološko mladino brez stvarnosti in smisla za novodobne potrebe in zahteve. To je sad dosedanje jezikovno-germanizatorične vzgoje, ki je nepedagoška.

Priznavamo vsakemu narodu pravico, da si ureja svoje šolstvo po svoje, v kolikor je to njegova kulturna potreba in ne šovinistična politika. Obenem seveda zahtevamo sorazmerno upoštevanje svojega naroda. Po kulturni potrebi sorazmerno vsakemu svoje — to je naše načelo v šolski politiki. Na tem stališču smo tudi glede kranjskih Nemcev. Po številu bi kvečjemu vzdrževali eno gimnazijo, ne pa dveh. Kakor pa ne moremo dopuščati, da bi se slovenske srednje šole postavljale izven kulturnih in gospodarskih središč, tako mislimo, da ima tudi nemška gimnazija svoje naravno središče v Ljubljani. Zato je pa druga nemška gimnazija v Kočevju kulturno neopravičena in vsled tega nepotrebna.

To je teorija. V praksi, v konkretnem slučaju pa moramo izjavljati, da ustanovitev nove nemške gimnazije v Ljubljani poleg že obstoječe kočevske ne more biti pod nobenim pogojem kompenzacija za utrakvizacijo štirih višjih gimnazij na Kranjskem. O podržavljenju idrijske realke in o podpori za trgovsko akademijo v Ljubljani niti ne govorimo, ker se ne gre za ustanavljanje novih zavodov, marveč za vzdrževanje že ustanovljenega, oziroma za eventualno podpiranje zavoda, ki ga ustanavljajo drugi in ne država.

Smo proti dosedanjemu načinu, kakor se rešujejo pri nas kulturne potrebe. S tako zvanimi kompenzacijami se uvaja krivica in korupcija. Ni to drugega nego, da se tako izrazimo, kulturno oderuštvo. Ali ni to isto, kakor če bi moral siromak od hlebca kruha, ki bi si ga pošteno prislužil, dati polovico ali dve tretjini nazaj v zahvalo, da je sploh dobil zaslužek? Ako se pokaže, da je za nemško prebivalstvo ta ali ona šola kulturna ali gospodarska potreba, naj se osnuje, ne da bi se zato moralo potem Slovincem nekaj vzeti. Nasprotno je pa skrajni čas, da se začno Slovenci brigati za svoje ljudsko, srednje in strokovno šolstvo, kolikor ga potrebujejo, brez kompenzacij, ki niso kulturno utemeljene, ampak so samo politično barantanje. Mi hočemo kulturno živeti po vsem Slovenskem, ne samo na Kranjskem, ne kratimo nikomur upravičenih potreb, a ne damo si jih kratiti tudi sebi.

Der österreichisch-ungarische Ausgleich, spisal dr. H. Tuma. V Gorici 1907. Ta razprava znanega političnega pisatelja dokazuje, da dobro pozna ves obširni in precej nejasni kompleks avstro-ogrskega vprašanja kakor tudi notranje razmere v Ogrski sami, bodisi v političnem, gospodarskem ali narodnostnem oziru. Mad-

jarski citati izrekov ogrskih politikov, državnikov in navajanje člankov madjarskih listov svedočijo, da se je hotel dr. Tuma poučiti iz prvih virov in se ni ustrašil niti učenja težkega in tujega madjarskega jezika. Na podlagi vsestransko preštudiranega materiala je prišel pisatelj do zaključka, da je vsakršna pogodba Avstrije z Ogrsko le v interesu te poslednje ter da mora priti v Ogrski do katastrofe, politične, ekonomične in narodnostne, ako avstrijski državni zbor negotbe ne sprejme. Jasno je dokazano, da avstrijski državniki pri sklepanju in dogovarjanju pogodbe niso imeli pred očmi toliko koristi Cislitvanije kolikor ozire na dinastijo, ali še bolj sedanjega vladarja, češ da mu ne bi grenili zadnje dni dolgega in bridko izkušanega življenja. Tako rahločutni seveda Madjari niso bili nikdar . . . Iz splošno državnih ozirov mi Slovenci seveda nimamo prav nobenega vzroka ogrevati se bodisi za to pogodbo, ki je bila predložena državnemu zboru, niti za kako drugo sploh. Dualizem, in bodisi zveza z Ogrsko še tako rahla, ovira Avstrijo v napredku, Ogrska s svojimi srednjeveškimi razmerami zadržuje tudi pri nas kulturne, socialne in politične reforme.

Strokovno politične razprave so pri nas zelo redke, naše dnevno časopisje je plitvo, da je groza.

Priporočamo torej ta spis kar najtopleje vsakomur, kdor hoče kaj pametnega čitati. Gospod dr. Tuma naj bi se lotil temeljnih vprašanj slovenske politike. Nevednost in nejasnost je v tem oziru velika. Kdaj še pač dočkamo spisov kakor so Masarykove „Češko vprašanje“, „Naša sedanja kriza“ in pa sedaj izhajajoče monumentalno delo „Češka politika“! Pa skoro bi dejali: Čemu pisati take stvari, ko jih le malokdo čita, najmanj pa naši aktualni politiki. Škoda huda!

Narodno napredna stranka na Kranjskem je začela izdajati svoje oficialno glasilo „Slovenija“. Jasnosti vsled tega v stranki ni nič več. Že iz prvih številke je razviden očiten razpor in nesoglasje med strankinim programom in njenimi aktualnimi politiki, zlasti Hribarjem. Po naših mislih je stvar taka: program ne odgovarja mišljenju in nazorom večine strankinih pristašev, pač pa je njen pravi tolmač nejasni in nedosledni Hribar. Dokler si slovenski naprednjaki natanko ne načrtajo svojega delokroga, in to na podlagi temeljitega spoznanja in študija razmer, jim vsakršen političen uspeh mora izostati. Klerikalci jih bodo potiskali iz pozicije za pozicijo.

Ako bi si stavila „Slovenija“ za nalogo, da bo precizirala program narodno napredne stranke ter napravila načrt strankine organizacije odnosno reorganizacije, bi si upali trditi, da bo stranki koristila. Sicer pa ne.

Socializem.

V. redni avstrijski strokovni kongres. Od 21. do 25. oktobra so se na Dunaju posvetovali zastopniki strokovno organiziranega delavstva, ki pripada državni strokovni komisiji na Dunaju. Navzočih je bilo 279 delegatov, ki so zastopali 388.536 članov. Iz tajnikovega poročila je posneti, da je bilo konec 1906.

448.270 organizovanih članov. Od kongresa 1903. jih je naraslo za 135.178. Strokovna komisija je izdala v štirih letih za štrajke 388.833 K 52 v, strokovne organizacije (zastopane v komisiji) pa 3,621.635 K 15 v. Kolektivnih pogodb je bilo konec 1906. že 448 za 181.633 delavcev v 12.647 podjetjih (leta 1905. jih je bilo komaj 94). — Najpomembnejši sklepi V. kongresa so: o organizaciji v podjetjih, o prestopnih pogojih, o solidaritetnem fondu in o bojkotih. Znamenito je bilo poročilo dr. V. Adlerja „O alkoholizmu in strokovnih organizacijah“, v katerem je govornik agitiral, naj bi bil vsak zaupnik delavskega ljudstva — *abstinent!*

IV. vsestrokovni zbor češkoslovanskega strokovnega združenja. 28. in 29. septembra so zborovali delegati organizacij, ki so združene v praški strokovni komisiji. 309 zastopnikov za 63.000 članov in 45 strokovnih časopisov. Glavna točka je bilo razmerje praške strokovne komisije nasproti državni strokovni komisiji, katero sta zastopala Hueber in Kořinek. Zbor je sprejel resolucijo, da se tudi še za naprej priznava češkoslovansko strokovno združenje (praško komisijo) za edino središče in sklepe češkoslovanskega strokovnega zbora za edino obvezne. Zbor se je dalje izjavil, da stoji neomajen na stališču, da pripada praški komisiji pravo zastopstvo na mednarodnih konferencah neodvisno od dunajske državne komisije ter da se ne priznava sklepov izrednega strokovnega kongresa na Dunaju iz leta 1905., kjer se je dalo dunajski komisiji pravico odločati o volitvi zastopnikov organizovanega delavstva na mednarodne konference. — Vendar je bil v Pragi mirnejši ton v razpravah v razmerju med obema komisijama, kar nam je porok, da se bo kmalu stvar pravilno uredila. — Češke strokovne organizacije prav lepo napredujejo.

Na V. mednarodni konferenci tajnikov strokovnih državnih central, ki se je vršila 15. septembra v Kodanju, se je vzprejela *hrvaška strokovna komisija* v mednarodni sekretariat.

Na Slovenskem se pa snuje „Zveza strokovnih in izobraževalnih organizacij“ s sedežem v Ljubljani, pri kateri ima biti ustanovljeno strokovno tajništvo. Na V. strokovnem kongresu na Dunaju so slovenski delegatje (Miha Čobal, Ivan Kocmur, Anton Kristan, Jakob Skerbic in Jan Tokan) podali predlog v tem zmislu, ki je bil izročen po kongresu strokovni komisiji. Nujna pa je potreba, da se obojno uredi: i zveza i tajništvo.

Rudarsko mezдно gibanje. Redna revirna konferenca v Zagorju, 29. septembra, je odobrila započeto mezдно gibanje v južnem revirju ter sklenila enotno postopanje za rudnike: Trbovlje, Hrastnik, Zagorje, Kočevje, Labinj, Velenje, Store, Zabukovce in *Idrijo*. Izredna revirna konferenca 10. novembra v Trbovljah pa je sklenila, ne zadovoljiti se z dosedaj dovoljenimi priboljški ter nadaljevati mezдно gibanje.

Železničarsko gibanje po celi Avstriji se je končalo z jako ugodnimi rezultati. Najpoprej na južni železnici, ki je najpoprej spoznala, da je najboljša, ako ustreže upravičenim zahtevam svojih uslužbencev.

Obrtna inspekcija v Avstriji v letu 1906. Izšla so že poročila obrtnih nadzornikov za leto 1906. Posnemamo iz njih, da se je v letu 1906. pomnožilo število obrtnih inspektorjev za pet oseb, med njimi za eno ženo; Alice Richter je postala asistentinja obrtnega inspektorja za dunajski policijski okraj. Zdaj imamo v Avstriji 35 inspektoratov in 2 specialna inspektorata (1 za javni promet na Dunaju in 1 za plovitev v Avstriji). Štajerska ima dva inspektorata (Gradec in Ljubno), Kranjska, Koroška, Trst in Dalmacija pa po enega. Razume se samo ob sebi, da je obrtna inspekcija v Avstriji še zelo pomanjkljiva, če se pomisli, da slušbuje sedaj v industriji in trgovini okroglo 3 milijone ljudi. Naloga parlamenta bo, da uredi obrtno inspekcijo tako, kakor mora biti. Novo ministerstvo javnih del bo imelo v obrtni inspekciji hvaležen delokrog.

O prepovedi obrtnega nočnega dela žen in o uporabljevanju rmenega fosforja bo moral tudi parlament izreči definitivno besedo, ker je vlada na temelju mednarodnih dogovorov obvezana predložiti zakonske načrte o teh predmetih. Glede prepovedi rmenega fosforja sicer Avstrija ni hotela pristopiti k bernskemu dogovoru, ker je hotela še nadalje omogočati konkurencu naše industrije z državami, ki tudi niso pristopile k temu dogovoru (Anglija, Švedsko, Norveško, Belgija, Japonsko). Vendar je naša vlada že lani obljubila, da bo v tem oziru delovala na to, da se uporabljevanje belega fosforja vsaj omeji.

Socialistično časopisje. Der Kampf. Socialno demokratični mesečnik. Uredniki: Otto Bauer, Adolf Braun in državni poslanec dr. Karol Renner. Založba: G. Emmerling, Dunaj, VI. Mariahilferstrasse 89. — Mogočni razvoj nemške socialno-demokratične stranke v Avstriji je zahteval diskusijskega organa, v katerem se bo razpravljalo najrazličnejše probleme socialnega razvoja in socialne politike na podlagi znanstvenega socializma. Pa tudi dejstvo, da je stranka vzgojila celo vrsto socialističnih znanstvenikov, ki so hoteli plodove svojega studija podajati avstrijskemu proletariatu, je precej vplivalo, da se je porodil ta mesečnik. Dr. V. Adler piše v uvodu: „Prav posebno pa bodi „Der Kampf“ ogledalo gospodarskega in političnega stremljenja avstrijskega proletariata mu sploh kakor tudi še posebej duševnega življenja nemško-avstrijskega delavstva“. — Dosedanji dve številki (oktoberska in novemberska) sta prav čedni v vsakem oziru. Pregled je zelo informativen. Oddelek: „Delavska knjižnica“ pa uvaja čitatelja v socialistično literaturo. Članki obravnavajo temeljito in vsestransko dnevna vprašanja, kakor „Novi strankarski statut nemško-avstrijske socialne demokracije“ (L. Winarsky), „Vzgojevalni pomen konsumnih društev“ (Adelheid Popp), „Narodnostni problem v javni upravi“ (dr. K. Renner), „Peti strokovni kongres“ (H. Beer), „Izvršite narodno avtonomijo v vprašanih uradnega jezika“ (dr. K. Renner), „Boj za gališki deželni zbor“ (Ignat Daszynski), „Proletariat, demokracija in češki narod“ (Anton Nemeč) itd. Mesečnik „Der Kampf“ prav toplo priporočamo. Cena mu je za celo leto 6 K.

„Akademie“. Revue socialistická. Sešit 1. Roč. XII. Redakcija: dr. B. Šmeral, dr. A. Meissner, F. V. Krejčí. Izdajatelj: Fr. Modráček. — „Akademie“ je edina češka socialistična revija, ki vzgaja in vodi češki proletarijat po poti

moderne socializma. Enajst let plodnega dela ima za seboj, cela vrsta mladih socialističnih bojnikov ji stoji ob strani. V 1. številki XII. letnika so zastopani *Jos. Steiner* (Po IV. vsestrakovnem zboru češkoslovenskega strokovnega združenja), *F. V. Krejčí* (Današnja stagnacija v literaturi), *dr. V. Houser* (O gospodarski strani češke socialno-demokratske stranke), *Jožef Skalák* (Propad Mladochov in naraščanje malomeščanskega radikalizma), *dr. Alfred Meissner* (Narodnostni momenti v sodniških imenovanjih), *dr. F. Soukup* (Mrtva hiša mrtvega kraljestva) in *dr. Šmeral* (Avstro-ogrška nagodba in socialna demokracija). Pregled je prav imeniten; razdeljen je v politični, strokovni, gospodarski, socialnopolitični, šolski in literarno-umetniški del. — Cena celo leto 4 K 80 vin.

„*Jaro*“. Pokrokovy časopis pro děti.

Češka socialno-demokratska stranka je začela izdajati časopis za otroke. Izhaja vsakega 15. v mesecu. List je dobro urejevan, v modernem duhu — pesni, pripovedke, članki — vse preveva resnična naprednost. Ilustracije slikarjev Alesa, Kašparja, Uprke, Scheinerja, Preissiga, Panuške itd. so v vsakem oziru za moderen otroški list prikladne. — Cena listu na leto 1 K 30 vin. A. K-n.

Razno.

„*Akademija*“, ljudsko-izobraževalno društvo v Ljubljani, je izdalo tiskano poročilo, ki obsega namen društva, dosedanje poslovanje in načrt za prihodnost.

Društvo „*Akademija*“ se je ustanovilo, da organizovano in sistematično širi duševno obzorje slovenskega ljudstva. Dvigati nivó izobrazbe zlasti širših slojev, to je bil namen ustanoviteljev. Kulturno delo je predpogoj vsakega drugega; gospodarski in politični napredek temelji na kulturni podlagi. Zato so ustanovitelji „*Akademije*“ izločili politično strankarstvo; združili so se različni politični elementi v skupni namen: razširjati z vsemi, v novi dobi nastopajočimi sredstvi omiko med svojimi rojaki. Samo en pogoj so stavili svojemu delu: izobrazba, ki naj jo širijo, bodi odsev *moderne vede!* Rezultate novodobne znanosti in izkušnosti treba podajati svobodno. Na podlagi te omike, te umstvene in npravne šole naj si potem posamezniki urejajo svoje življenje.

To je bil in je cilj „*Akademije*“: uveljavljati med Slovenci naprednejše misli, ki dokazujejo svojo naprednost s tem, da so z umskega in npravnega stališča boljše od doslej odločujočih.

V prvem poslovnem letu 1904/5 je bilo 65 predavanj medicinske, socialne, gospodarske in literarne vsebine. Predavalo se je posamezno in v tečajih v industrijskih, poljedelskih in trgovskih krajih po Kranjskem, Štajerskem in Primorskem. Poslušalci so bili v prvi vrsti industrijski delavci, dijaki in kmetje.

V drugem poslovnem letu 1905/6 je bilo 22 predavanj (v Idriji, Ljubljani, Novem mestu, Cerknici, Laškem trgu, Radovljici in Sodražici) naravoslovne, pravniške, zemljepisne in socialne vsebine. Poslušalci so bili izvečine delavci in kmetje, dijaki, meščani in inteligencija.

V tretjem poslovnem letu 1906/7 je bilo 32 predavanj (v Ljubljani, Trstu, Nabrežini, Kranju, Idriji, Celju, Ribnici, Škofji Loki in Zagorju ob Savi) literarne, naravoslovne, socialne in zemljepisno-zgodovinske vsebine. Poslušalci so bili dijaki, industrijski delavci, meščani, inteligencija in ženstvo.

Pomemben korak za slovensko kulturno življenje je napravila „Akademija“ v tem letu s tem, da je priredila v Ljubljani predavanja *vseučiliških profesorjev iz Zagreba*. Na inicijativo prof. dr. Ilešiča in po posredovanju vseučiliškega profesorja Vjekoslava Klaiča iz Zagreba je predavalo letos osem hrvaških vseučiliških profesorjev: dr. Bazala, dr. Car, dr. Gorjanovič - Kramberger, dr. Heinz (dvakrat), dr. Janeček, dr. Kršnjavi, dr. Marković in dr. Šišič.

Dalje se je v tem letu otvorila *Simon Gregorčičeva javna knjižnica in čitalnica* v Ljubljani, ki jo vzdržuje mestna občina ljubljanska, upravlja pa poseben odbor, v katerem so člani „Akademije“, dijaškega društva „Prosveta“, „Sokola“ in odposlanec mestne občine ljubljanske.

„Akademija“ se je pečala z vprašanjem o *kurzih za analfabete* in začela akcijo, da se centralizirajo vsa slovenska napredna izobraževalna društva. V ta namen je izdala *vzorna pravila*, ki olajšujejo snovanje novih izobraževalnih društev in reformiranje starih v zmislu javnih knjižnic in čitalnic.

Za prihodnost podaja poročilo „Akademije“ sledeči načrt:

Kar se tiče *predavateljstva*, naj se prirejajo v Ljubljani zlasti vseučiliška predavanja hrvaških profesorjev, če mogoče, ciklično. Po drugih mestih, trgih in večjih krajih slovenskega ozemlja naj predavajo domače moči.

Da pa dosega javna predavanja svoj namen, je treba, da usposobljamo za nje poslušalstvo s prirejanjem *sistematičnih kurzov* iz različnih strok človeškega znanja, ki naj dajejo širšim masam oni minimum splošne omike, ki je potreben za umevanje vsakega predavanja. Kot prvi člen v tej vrsti so brezdvomno analfabeti tečajji, za njimi prihajajo drugi kot nadaljevanje in izpopolnjevanje ljudske šole.

Poleg predavateljstva in izobraževalnih kurzov nastopaj *knjižničarstvo*. Sedanja oblika čitalnic in bralnih društev ne zadošča in ne odgovarja novim zahtevam. V njih veje več ali manj aristokratski duh, ki zapira pot izobrazbe širšim slojem. Reformiranje izobraževalnih društev, knjižnic in čitalnic v smislu javnosti je ena izmed glavnih nalog poljudno-izobraževalnega dela.

Pri vsem tem je pa treba *koncentracije*. Centraliziranje izobraževalnih društev v skupni zvezi je utemeljeno z duševnega in gmotnega stališča. Ljudska izobrazba v smislu predavanj, poučnih tečajev, javnih knjižnic in čitalnic itd. je mogoča sistematično le, ako so dane duševne sile in gmotni pripomočki. Oboje je potrebno in se dosega z združenimi močmi. To je kategorični imperativ za vsako organizirano delo.

Želimo, da bi se ta načrt izvrševal kar najpopolneje v kulturni, a s tem tudi gospodarski in politični prid slovenskega ljudstva.

Književnost.

Novela in črtice. *Spisal dr. Jos. Šorli.* V Ljubljani 1907. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Ferd. Bamberg. —

Ta zbirka novel in črtic, ki obsega 228 strani v okusni vezavi, je brezdvoma napravila i med čitajočim občinstvom j med literarnimi kritiki gotovo več veselja in priznanja, kakor pa dr. Šorlijevi romani. Med besedilom najdemo mnogokrat prav lepe stavke, ki dajo človeku misliti in o katerih se da prav čedno debatirati. V splošnem so te kratke stvarice zelo prijetne, lepó zaokrožene in mnogokrat je njihova smer brezobzirna in morda — za salonske ljudi — celo brutalna. Brez posebnega razmotrivanja se mora reči in priznati, da je dr. Šorli v teh krajših stvareh večji mojster in bolj simpatičen, kakor pa v svojih nedodelanih romanih, ki spominjajo *časih* na človeka, ki bi imel po vsi sili rad efekt in priznanje.

Povsem lahkega srca in brez pretiravanja knjigo priporočimo — v zavesti, da nismo s tem zakrivali nobene hinavščine.

Hlapec Jernej in njegova pravica. Založil L. Schwentner v Ljubljani. —

Knjiga je bila že naznanjena v tej reviji. S čudovito spretnostjo je obdelal Cankar snov, ki bi pri vsaki drugi roki bila banalna in neumetniška. Kje je pobral Cankar to povest? Domača je — to vemo vsi. Tudi stara. In vendar je čakala Cankarja. Vsakdo, ki bi skušal opisati kaj takega, bi nam skvaril apetit do takih Jernejev. V tem tiči veličina Cankarjeve umetnosti. On je največji med nami. Jernej je delal celih štirideset let; iskal je pravice za to svoje dolgoletno delo in jo našel v ognju, kamor so ga vrgli bestialni sosede in rojaki. Čisto priprosto in vsakdanje. In vendar tako pretresljivo, da se nehote navduši bralec za Jernejevo staro pravdo.

Kdo bi si mislil, kdor je zasledoval Cankarjevo pisateljsko delo, da poseže kdaj po socialnih motivih? Recimo: Nihče! Vedno iz nova se vrača domov in vedno večji je, vedno srditejše raste iz domačih tal.

Kdo je med vami, proletarci, ki zna čitati vsaj površno in je bral Jerneja in njegovo pravico, kdo je pravim, ki bi ne čutil pri tem globoko v srcu krivice, ki se godi vkak dan, vsak trenotek, od dneva do dneva, od veka do veka?

Nov evangelij; močan in trden. Vaš je ta evangelij, ki imate srce mehko in neustrašeno voljo, da pogumno korakate po odmerjeni poti; po široki cesti Jerneja hlapca. Ampak pravica vaša je drugačna kakor pa je bila njegova.

Vezanega kupite Jerneja, dragi! Zapustili ga boste svojemu sinu, svoji hčeri. Od roda do roda naj ostane v spominu Hlapec Jernej, zakaj on je svetnik zatiranih in neuslišanih.

P.

Od upravnništva.

Ker so se gg. naročniki le v pičem številu posluževali poštno-hranilničnih položnic in naročnino večinoma plačevali po poštnih nakaznicah, vsled česar smo imeli stroške na dve strani, je lastništvo „Naših Zapiskov“ izstopilo iz čekovnega prometa poštne hranilnice.

Opozarjamo torej gg. naročnike, da odslej ni več mogoče pošiljati naročnine po poštno-hranilničnih položnicah; obenem pa nujno prosimo, da se tekom meseca decembra izvolijo poravnati vsi zastanki na naročnini.